

КЛУБ ВЧЕНИХ

Борис Миколайович Малиновський

Відомий вчений, один з піонерів обчислювальної техніки, член-кореспондент НАН України, академік Міжнародної Академії інформатизації, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України. Головний конструктор напівпровідникової керуючої машини широкого призначення "Дніпро" і міні-ЕОМ "М-180". "...Кібернетика починається там, де закінчуються розмови і розпочинається справа. У цьому сенсі робота Б.М.Малиновського в дуже великій мірі сприяє тому, щоб кібернетика дійсно стала на службу нашому народному господарству, на службу нашому народу" — говорив В.М.Глушков. Засновник і беззмінний керівник Клубу вчених (1994 г.) при Київському будинку вчених (членом якого був і Микола Михайлович), зараз клуб носить ім'я Амосова. В останні роки Б.М.Малиновський активно працює в області історії обчислювальної техніки. Їм написано понад десять книжок з історії інформаційних технологій, серед них: "Історія обчислювальної техніки в особах", "Нариси з історії комп'ютерної науки і техніки в Україні".

Амосовський клуб спочатку називався "Зустрічі по п'ятницях" і виник випадково в 1994 р. за моєю ініціативою, підтриманою групою вчених, в число яких був запрошений і 80-річний Микола Михайлович Амосов. Учасники Клубу не ставили завданням зібрати в нього тільки членів Академії. І все ж поява в числі учасників Клубу М.М.Амосова та інших відомих вчених (П.П.Толочко, Д.В.Затонського, Ю.О.Митропольський, М.В.Новікова, В.С.Королюк, О.О.Созінова, О.В.Палагіна, В.Г.Ніколаєва та ін.) зіграло ключову роль і дозволило запрошувати будь-яких гостей. Оскільки на початку 90-х років обстановка в Україні була не дуже зрозумілою, то на зустрічі запрошувалися гості, які могли пояснити ситуацію, що склалася. Це і було первинною метою Клубу.

В гостях у Клубі за 10 років побували: Л.Д.Кучма, Л.М.Кравчук, В.А.Ющенко, О.О.Мороз, Є.К.Марчук, В.М.Пінзенек, Н.М.Вітренко, Ю.В.Тимошенко, М.Н.Горинь, ряд представників української діаспори, послі Великобританії, Норвегії, Росії, Німеччини, Канади, Польщі, Білорусії, багато вчених: П.П.Толочко, П.Г.Костюк, В.С.Королюк, В.Д.Затонський, В.М.Геєц, М.В.Попович, Ю.Н.Пахомов, В.П.Семиноженко, М.З.Згуровський та багато ін. Десять разів виступав М.М.Амосов: три рази — як тренуватися, щоб продовжити життя; про ідеологію для України; про світовий розум; про результати соціологічного опитування (було отримано 10 тисяч відповідей). Звичайно, за перші, 10 років ХХІ століття відбулися істотні зміни, проте результати анкетування можуть служити певним орієнтиром, прикладом для майбутніх соціологічних досліджень. На десятилітті Клубу виступив Б.Є.Патон, який всі роки цікавився діяльністю Клубу. За 10 років в Клубі відбулися понад 150 зустрічей. Зараз їх кількість зросла до 250. В останні роки нашими гостями були ряд політичних діячів, серед них Володимир Михайлович Литвин та ряд вчених з інститутів соціологічного профілю, космонавти та ін.

Спочатку в Клубі було 26 вчених, половина з них — члени Академії, інші —

доктори і кандидати наук. В даний час кількісний склад Клубу залишився колишнім, хоча майже половина членів Клубу пішли з життя, в тому числі незабутній Микола Михайлович Амосов. Про нього як людину та її ролі як вченого, що високо підняв престиж Клубу в 90-і роки, хотілося б сказати окремо.

У ці роки до його багатьох унікальних книгах "Думки і серце", "Записки з майбутнього", "Книга про щастя і нещастя" додалися інші: "Подолання старості", "Голоси часів", "Експеримент" (омолодження через великі фізичні навантаження), "Батькам про дітей", "Мій світогляд", "Ідеологія для України".

Чим він запам'ятовувався членам Клубу?

- Глибиною і точністю його оцінок про виступи в Клубі високих гостей.

- Скромністю. Ніколи не підкреслював і не говорив про свої заслуги.

- Своєю прямою — міг сказати, наприклад, Є.К.Марчуку, який став прем'єром: "Я думав, що Ви залізною рукою розправитеся з криміналом. А Ви не зуміли!" Це при всіх! Або гостю, доктору наук, який стверджував у своїй книзі про близькість Біблії до основних положень кібернетики: "Як Ви могли, маючи вищу освіту, написати таку книгу! Більшої нісенітності я ще не чув!" (Це один на один). Одному відомому політику, який однобоко і упереджено доводить свою правоту, на його питання — чому Ви, Микола Михайлович, мовчите, відрубав: "А що мені говорити!? Ви ж людина зашорена! Переконати Вас неможливо!"

Або Н.М. Вітренко: "Ви — романтик, нічого у Вас не вийде", а йдучи і прощаючись, додав:

- А Ви — все-таки чудова жінка!" і т.п.

Пам'ятаю, посол Великобританії, підбиваючи підсумок зустрічі, активним учасником якої був М.М.Амосов, сказав: "Ніколи не думав, що мені доведеться сидіти на такому гарячому стільці!"

Микола Михайлович відрізнявся прагненням підтримати людей, навіть якщо вони (по наївності або недомислу) помиляються. Виявляв справжню турботу про людей, про Україну в цілому. Про це переконливо говорять не тільки чотири тисячі операцій на серці, проведених ним, але і його численні книги, в тому числі про роботу в польовому госпіталі, де він прооперував 6000 поранених.

Але геній Миколи Михайловича, людини багатогранної з великою внутрішньою душевністю, вимагав дружньої підтримки, енергетичного теплового підживлення, яке він зазвичай і знаходив у зустрічах в нашому Клубі.

Завжди і у всьому кожен відчував при зустрічах з М.М.Амосовим його неординарність, з'єднання інтелектуальної висоти і професійної досконалості з глибокою допитливістю і теплотою людської уваги, іноді зовсім несподіваних по відношенню до зустрінутого їм, цікавого якоюсь тільки їм поміченою гранню свого інтелекту, невидимою іншим співрозмовникам.

М.М. Амосов щиро ділився з нами в Клубі своїми спостереженнями над станом в процесі експерименту щодо продовження довголіття, своїми відчуттями під час операції на серці руками німецьких медиків, відчуттями до і після операції. Дарував нам свої описи цього експерименту на різних стадіях. Висновок був — головними для довголіття все ж є генетичне коріння. Загартування і великі фізичні навантаження допомагають, але тільки в міру. М.М.Амосова часто запитували про ставлення до релігії, до Бога. Він чітко і щиро відповідав, що є

атеїстом на переконання, але вірить в провидіння, в долю. "Щось, десь є! І мені особисто це близько".

З майже 150 зустрічей за перші десять років він пропустив лише дві. Був неординарний, проникливий, унікальний в своїх репліках і оцінках, виступах.

Цікаво відзначити те, що сам Микола Михайлович не вважав участь в роботі Клубу тягарем, а навпаки — був вдячний за регулярне спілкування, що дозволяє після відходу з роботи вести звичний спосіб життя, продовжуючи спілкуватися з багатьма людьми, не замикаючись в собі самому. До речі, ювілеї членів Клубу відзначалися лише починаючи з 80-річчя. Ювілей Будинку вчених відзначався лише тоді, коли Дім "дожив" до 80 років.

Залишається додати одне: Микола Михайлович прожив три життя і продовжує четверте — віртуальне життя в Інтернеті, знайшовши безсмертя в своїх чудових книгах.

На зустрічах учасники побачили і обговорили спільно з гостями цілу панораму подій в політиці, науці та культурі за останнє 10-річчя ХХ століття, причому бесіди велися досить відверто, не дивлячись на особи, без запрошення представників газет і телебачення.

Результати зустрічей і своїх власних роздумів М.М.Амосов опублікував в своїй унікальній праці "Світогляд". Невелика частина з них наводиться нижче.

"Події в Україні. Про нашу українську кризу писалося так багато, що я обмежуся лише перерахуванням ключових подій.

Незалежність в 1992 р. — ейфорія надій. Розрив зв'язків, падіння службової дисципліни. Відкриті кордони — дешевий імпорт — витіснення своїх товарів. "Шокова терапія" — величезна інфляція, втрата заощаджень. Знецінення реальних зарплат і пенсій. "Нові українці": номенклатурна приватизація, нажива на експорті та різниці цін — "рахунки в швейцарських банках" — вілли і мерседеси. Акціонерні товариства, "червоні директори" держпідприємств і плутанина з міністерствами, розвал управління промисловістю. Невдачі з інвесторами. Однак банкрутств немає — заводи не закрилися, хоча не працюють. Робітники не звільняються, безробіття мале, тільки зарплату не платять. "Соціальна сфера" — культура, школи, інститути, наука теж збережені, але фінанси зрізані в 3-5 разів. Лікарні виручає гуманітарна допомога.

Інфляція зупинена в 1995 р. девальвацією валюти, однак без ефекту на економіку: до 1999 р. ВВП впав вже на 60%, становив в 1998 р. трохи більше однієї тисячі дол. на душу проти 25-30 тис. в США та Європі.

Справедливості заради слід зауважити, що погані показники в довідниках ООН і Світового Банку в значній мірі пояснюються тіньовою економікою, що становить 40-50% загального обсягу виробництва, і не включається в статистику — податки з неї не платять. Країна живе в борг: Міжнародний валютний фонд, "піраміда" облігацій внутрішньої позики (ОВРС), несплата Росії і Туркменії за нафту і газ, заборгованість працівникам бюджетної сфери. Податки душать підприємства — до 80% від прибутку, але збирають — половину. Утрималося тільки виробництво металу і хімія, вони дають гроші на "критичний імпорт". Однак енергоємність одиниці валового продукту — по таблицях Світового Банку — в 10 разів (!) вище, ніж в США і Європі, і в три рази вище, ніж в Китаї. (Цифри

перебільшені через тіньову економіку). Реформовані колгоспи скоротили продуктивність на 60%. На щастя, городи значно компенсували втрати. Голоду немає, але дохід половини населення нижче прожиткового рівня. Легка промисловість зменшилася в п'ять разів, харчова — в три. Товарів досить — імпорт. Попит малий — немає грошей. Доходи на душу за статистикою становлять 60 дол. на місяць, це менше половини радянського часу. Правда, за розрахунками споживання, по покупках — виходить на третину більше — добавка йде від тіньової економіки. Нерівність 1:15. Бідують самотні пенсіонери, дрібні службовці і члени багатодітних сімей. Інтелігенція — "виживає". Молоді і здатні емігрують.

Що думає народ? У 1997 р. я повторив свої газетні опитування 1989-1991 рр. Спільно з фондом чл.-кор. НАНУ Б.М.Малиновського ми опитали громадян України по 40 пунктам. Отримали 10000 відповідей. В.Б.Бігдан і Т.І.Малашок їх опрацювали. Цифр — маса. Наводжу деякі дані, вважаючи, що вони істотно не змінилися і через два роки, оскільки положення країни не покращилося.

"Дуже бідно" живуть — 5%, "бідно" — 39%, "задовільно" — 52%, "добре" — 3%. Хотять виїхати за кордон: "на час" — 16%, "на зовсім" — 5%.

"Повна і часткова довіра": Президенту і уряду — 23%, Верховній Раді — 8%, місцевій владі — 1%, Руху — 17%, комуністам — 20%, всім партіям центру — 9%, ЗМІ — 18%, суду — 5%. Але 33% — нікому!

Національне питання: за "рівність націй" — 76%, за "перевагу українцям" — 17% (79% анкет прийшло від українців).

"Куди йти Україні?" До Європи — 44%, в Росію — 16%, в рівній мірі — 20%, не визначилися — 20%, за вступ в НАТО — 27%, за союз з Росією — 20%, нейтралітет — 24%, не знають куди — 29%. Окремо, молоді (до 40 років) в Європу — 56%, в Росію — 9%, не знають — 36%.

"Стратегія політики": "більше соціалізму" — 29%, "більше капіталізму" — 30%, решта не визначилися.

За капіталізм висловлюються молоді — 38%, старші — 26%. За соціалізм — молоді — 15%, пенсіонери — 45%, решта — не визначилися.

За президентську республіку — 37%, за парламентську республіку — 12%, за Совети — 32%, за диктатуру лідера — 12%.

"Причини слабкості влади": нечесність і кар'єризм політиків — 67%, дії мафії — 47%.

"Громадська активність": готовність страйкувати — 7%, мітинги, пікети — 14%, збори — 17%, приватні розмови — 45%, не відповіли 16%.

"Погляд на майбутнє": поліпшення за 2-3 роки — 8%, за 5-10 років — 45%, буде ще гірше — 30%, можливий соціальний вибух — 38%, Україна досягне європейського рівня — 29%, наздогнати Європу неможливо — 30%.

Про майбутнє. Наша країна така неорганізована, що важко передбачити навіть найближче майбутнє. Можна говорити тільки про варіанти. Їх декілька. Зупинюся коротко на кожному. В міру свого розуміння.

Перший: переможуть комуністи. Це означає радянська влада і жорстке державне управління господарством. Болгарія вже зазнала реставрацію кілька років тому — економіка впала. Щоб колишній варіант запрацював, потрібен "повний комплект" — не тільки ЦК, Держплан, а й КДБ. Як би тепер комуністи не

маскувалися під демократів і ринковиків — життя до цього штовхне.

Чи так уже це жахливо, якби вдалося виконати? Кривавих репресій точно — не буде. Я приблизно підрахував ще в 1991 р.. (писав в газеті): якби радянську планову систему звільнити від надмірного озброєння — (25% витрат і 40% машинобудування), то в умовах України можна всім забезпечити дохід, ну ... в 150 дол. на душу на місяць. Вище — не вийде, на прогрес — немає надії, система не дозволить. Це — в ідеалі. Тепер, щоб це розкрутити після кризи, знадобляться дві п'ятирічки. Однак реальна комуністична еліта обуржуазилася і перший варіант неможливий. У кращому випадку він перетвориться в наступний, якщо знайдуться лідери.

Другий: номенклатурний капіталізм. Зрощення влади і капіталу. Це означає ринкова економіка з великою часткою державної і змішаної власності — (60%?) І втручанням уряду в частині регулювання податків, тарифів, цін, зарплат, облікових ставок, емісії, курсу валюти, вивезення капіталу, ліцензій на торгівлю. Все це для того, щоб платити зарплату чиновникам і "силовикам" і зібрати гроші для промисловості, на якій паразитує і номенклатура або, того гірше, — кримінал. Форма управління — більше декрети, ніж закони, тому що важко розраховувати на парламент, здатний сформував відповідальний уряд. Та й хто йому це дозволить?

Система держкапіталізму випробувана в декількох варіантах. Перший — деспотичне правління однієї партії, як в Китаї або на Тайвані. Другий — диктатори — генерали або президенти з кишеньковими парламентами. Це: Піночет в Чилі, Сухарто в Індонезії, хтось був в Південній Кореї і багато інших в країнах Південної Америки. Були вдалі приклади в сенсі зростання економіки, але частіше справа закінчувалося застоєм, революцією і відновленням демократії при зруйнованому господарстві і подальшим тривалим періодом одужання. Серйозний приклад — тільки Китай, але там — інший народ: працьовитий, дисциплінований, століттями привчений до крайньої бідності, з ідеєю порядку ще від Конфуція.

Чи можливий держкапіталізм без диктатури? Важко сказати — прикладів немає. Харизматичний лідер багато що може зробити своїм авторитетом, звертаючись безпосередньо до народу (згадаймо Де Голля). Але де його взяти?

Третій варіант — зріле суспільство Західної Європи. Я його вже описував. Але система працює тільки за потужної економіки та нам це не світить.

Так і виявилось, що вибору немає. Жоден приклад не підходить. Комуністи, напевно, не зможуть завоювати владу, щоб встановити совети, і реалізувати соціалізм "з українською специфікою". Вони, однак, представлятимуть сильну опозицію, що гальмує інші розумні рішення. Для другого варіанту у нас немає потужної правої сили або кандидата в диктатори. Для третього ми просто не дозріли.

Що ж буде? Щось повинно ж бути!

Буде — самоорганізація. Повільний рух до дозрівання від тієї точки, де стоїмо: потрібно терпляче розв'язувати вузлики протиріч. "Новий — старий" президент, так само як і уряд, декларували правильні ідеї. Деякі надії є. Подивимося.

Моя ("неосвічена") думка: відповідно до етапу дозрівання і з урахуванням економічної кризи, Україні потрібна президентська республіка з "керованою"

демократією. Трагічних варіантів розвитку не передбачається. І то добре ".

Вище наведена — я вже сказав про це — лише мала дешифрація "Світогляду" Миколи Михайловича Амосова.

Вся книга є в Інтернеті. Не пошкодуйте часу — читайте, вивчіть, використовуйте!

6 грудня 2007 року в день 94-річчя від дня народження Амосова на сайт Миколи Михайловича прийшов лист.

"З черговим днем народження, Микола Михайлович!

Час. Як летить час... Чим далі, тим швидше.

Чудово, що Ви, Микола Михайлович, застали "прогрес" інтернету, і... чудово, що існує до цих пір сайт Вашого імені!

Я був дуже приємно здивований... останніми електронними версіями з короткими і ємними відповідями на всі питання, які хвилювали кожного мислячого. Дякую Вам!

А як вони потрібні зараз! Без перебільшення, Ви випереджали час... Філософ-мудрець сучасності! Залишаєтеся таким до сих пір.

Величезне спасибі Всім, хто створив свого часу цей сайт і допомагав Миколі Михайловичу жити продуктивно, творчо до кінця!

І я, напевно, буду писати Вам, як ніби Ви з нами, Микола Михайлович.

Сергій".

І ми, члени Клубу М.М.Амосова, залишаємося з Вами, Микола Михайлович, з Вашим величезним інтелектуальним багатством!

Четверте — віртуальне — життя М.М.Амосова триває!

2008 р.

"Микола Амосов. Спогади сучасників" (видано російською мовою)
Київ, Видавничий дім "Особистості", 2015